

lami in z dvema zvonikoma. Z visocih lin zvonikov donijo prijetno glaseči zvonovi, ne ravno veliki, vendar so bili v poprejšnjem stoletju največji v tej okolici, vtil jih je zvonar Luka Dimic v Ljubljani. Ta cerkev je prava umetnija zidarskega dela, tudi jedna najlepših na Kranjskem v tem slogu. (Glej v „Slovenču“, popis cerkvá na Kranjskem.) L. 1722. o Binkoštih so vogelni kamen v to cerkev posvetili — in iz prostovoljnih darov sezidali to cerkev imenitno božjo pot v prejšnjih časih. Imela je štiri duhovne, jezuite, misijonarje; včasih se je na dan čez 30 sv. maš opravljalo. Od vseh krajev so si ljudje hodili tukaj dušnega hladila iskat, celó Italijani, Štajerci, Nemci, Hrvatje in Madžarji; se vé da Slovencev domačinov je bilo največ. Od leta 1730. — 1790. so bili tu samostojni duhovni jezuiti. Ko so pa bile velike premene v cerkvenih rečéh za časa vladanja cesarja Jožefa, je tudi osoda te duhovne zadela in odvzeti so bili trije, le enega so pustili, da je opravljal ustanovljene sv. maše, pa tudi ta ni dolgo ostal na Veseli Gori; šel je v hribe, na Kal, kjer je zdaj podružnica Št. Janske župnine (Dvor). L. 1729. je bila ta cerkev sezidana in 4. septembra 1735. l. jo je posvetil tedanji prošt iz Rudolfovega, Jurij Ksav. Marot. Ta gospod je to cerkev Baziliko na Veseli Gori imenoval, in še dan danes ima to ime. Na tem griču, kjer je zdaj Bazilika, je bila poprej cerkvica ali kapelica sv. Marjete v kupli; kjer je zdaj altar sv. Jožefa. — Denarjev so toliko imeli prejšnji stanovalci na Veseli Gori, da so ga merili po bokalih in še celó po mernikih. Zdaj prebiva v prijaznih hišicah na tem prijaznem baziliskem holmcu 100 ljudi, ki se preživé s poljedelstvom. Samostan ali farovž, veliko poslopje, je zdaj lastnina grofov Barbovih; v njej stanuje zdaj vdova pokojnega F. M. L. barona Langa, ki je bil velik dobrotnik revežem. Altarjev je na Veseli Gori pet. Ob času božje poti, ko se je na dan po 30 sv. maš bralo, je bil tudi altar pod zvonikom. Ali zdaj je vse minilo, le v shodih ali tako rekoč o žegnanji, takrat še veliko potnikov pride in občudujejo zidanje te cerkve in pa slike na obokih, največ iz življenja sv. Frančiška. Dva prav imenitna in zeló dobro obiskovana sejma sta tukaj vsako leto, o sv. Gregorji, potem pa angeljsko soboto; priženejo veliko konj in goveje živine, potem pa raznovrstnega blaga, semen itd. Pri Veseli Gori pri Št. Rupertu zopet kinča na nizkem prav prijaznem peščenem holmcu križev pot z novo posvečeno (1879.) kapelico božjega groba. Ta kraj se močno obiskuje zlasti o velikih praznikih. V kapelici je tudi prav lepa podoba žalostne Matere Božje. Na drugi strani proti Mokronogu je tudi lepa iz brona vlita podoba Marije Device, ki jo je po obljudi postavil pokojni general Lang. (Dalje prih.)

Šolstvo na Štajerskem, zlasti na slovenskem delu v 18. in 19. stoletju.*)

a) Zasluge Marije Terezije za štajersko šolstvo.

Dočim je bilo v 17. stoletju vse utihnilo, kar zadeva šolo, začelo se je v 18. stoletju živahniješe gibanje na šolskem polju. Vender so bile šole, kjer je bila katera, v silno slabem stanu tudi še v začetku te dobe. Učitelji so deco poučevali v svojih malih hišicah in sobicah. Ali njih plača je bila tako pičila, da so se morali še s postranskimi

*) Odlomek iz „Politične in kulturne zgodovine Štajerskih Slovencev“ (rokopis I. L.). — Ta odlomek iz svoje zgodovine priobčujem iz tega namena, da bi mi č. gg. tovariši na Štajerskem poslali blagovolili kakove popravke in dodatke k zgodovini o šolstvu, predno knjigo v tisk pošljem. Vsaka šola ima že svojo kroniko in v njej zanimive zgodovinske drobtinice. Zlasti o šolah, katere so se ustanovile v 18. stoletju ali zgodaj v 19. veku, bi rad izvedel leto ustanovitve in druge znamenitosti. Prosim lepo!

prislužki baviti za svoj vsakdanji kruh. Bili so torej ob enem rokodelci ali krčmarji. Večkrat so v eni in tisti sobi sè šolskimi otroci bili učiteljevi vinjski gosti, in po zimi še druga in še manj prijetna in primerna tovaršija, namreč prašički, kuretnina ali kaj takega. Take so bile namreč zasebne, pa tudi občinske šole. V nekoliko boljšem stanju so bile šole po samostanih. V teh se je poleg krščauskega nauka poučevalo tudi v tako imenovanem „trivium-u“ (trojica — čitanje, pisanje in računanje) — od koder izvira ime nekdanjih trivijalnih (navadnih ljudskih) šol. Pred cesarico Marijo Terezijo, pa tudi pod njeno vlado še do l. 1770. se za javni ljudski pouk od strani vlade ni ničesar družega storilo, nego to, da je ona s kaznimi pretila, ako bi podložniki ne izpolnovali povelj duhovenskih gosposk v zadevi krščauskega nauka.

Čisto brez šol sicer Štajerska tudi pred naredbami Marije Terezije ni bila. Vsaj je n. pr. sam Gradec l. 1770. štel 10 nemških šol. Toda njih učitelji so imeli tako slabe dohódke, da so morali po noči vedno po krčmah gosti, da so si še kaj prislužili. Kako so drugi dan v šoli poučevali, lahko si mislimo.

Predno je začela Marija Terezija avstrijsko šolstvo reformirati (1770.), štel se je po vsej Avstriji 133.419 za šolo sposobnih otrok, od katerih je pa samo 23.292 v kako šolo hodilo.

Najprvo je začela Marija Terezija l. 1770. ustvarjati v posameznih deželah šolske odbore ali komisije, katere bi se imele baviti sè šolskim vprašanjem. Tak šolski odbor se je bil l. 1774. tudi v Gradcu ustanovil. Naloga tega odbora je bila najprvo ta, da ustanovi v glavnem mestu c. kr. normalko kot vzgledno šolo in učiteljsko izobraževališče, kajti vsi dozdanji učitelji se niso v nobenem posebnem zavodu za svoj važni poklic pripravljevali. Taka normalna šola je bila v Gradcu l. 1775. ustanovljena; na njej so baje prav dobre moči poučevale, n. pr. nek Ivan Kavperc*) (rojen Gradčan), ki je bil tudi izvrsten risar in malar.

Za šolstvo bi bil imel cesar Jožef II. tudi na slovenskem Štajeru velike zasluge, ako ne bi bil zaukazal, da mora učni jezik biti povsodi nemški, kjer koli je le mogoče. Da so po tem takem vse šole, ki so se osnovale, nemške bile, tega mi ni treba praviti. Najprvo je bil cesar Jožef II. graško latinsko vseučilišče ponemčil. Gledé ljudskih šol je bil ukazal, da se mora povsodi osnovati vsaj ena, kjer je v okrogu $\frac{1}{2}$ ure 90—100 za šolo godnih otrok, katerim je bila dolžnost, od 6—12. leta v šolo hoditi. Duhovnikom je bilo ukazano, v letu vsaj enkrat ljudstvu šolo toplo priporočevati in jo sploh pospeševati.

b) Šolstvo v 19. veku.

Ko so razni domoljubi začeli slovenski jezik gojiti, n. pr. Danjko, Krepmelj, Šmigoc, Murko, Muršec, Slomšek, ko je bila stolica za slovenski jezik tudi v Gradcu (l. 1812.) utemeljena, — vpeljevati so začeli tudi v spodnje Štajerske šole, katerih je utegnilo že v l. polovici tega stoletja precej biti (najmanj kacic 120), polagoma slovenski jezik in slovenske šolske knjige, kolikor jih je pač bilo dobiti moči. K tej prebudi štajerskih duhovnov in učiteljev, ki so imeli opraviti sè šolo, nekoliko so pripomogle tudi gotovo „Novice“, ki so l. 1843. izhajati začele. Zato je bilo tudi na slovenskem Štajeru že l. 1847., torej pred l. 1848., ko je bila svoboda tudi za Slovence nastopila, 60 čisto slovenskih šol; poleg teh je bilo morda ravno toliko slovensko-nemških in še nekaj čisto nemških šol za slovenske otroke.

Leto 1848., se je bilo novo življenje tudi pri šolstvu vzbudilo. Ko je bil prvi naučni minister odstopil, izdal je drugi državni tajnik Feuchtersleben gledé učnega

*) Njegov oče je bil imeniten bakrorezec v Gradcu in rodom slovenski Štajerec.

jezika 2. sept. 1848. l. naredbo, v katerej je stalo načelo, da ima učni jezik v ljudskeje šoli biti materinski jezik otrok, za katere je dotična šola. Reakcija pa, ki je nastopila z letom 1850. in je trajala v národnostnem obziru dobrih 10 let, tudi na Štajerskem ni dovolila, da bi se bilo šolstvo na slovenskem delu tako razvijalo, kakor terja zdrava pedagogika, namreč na čisto národnej podlagi. Zato nam ohranjene statistične date iz poznejših let ne povedó več, koliko je bilo čisto slovenskih šol. Od leta 1851. vemo torej samo to, da se je štelo takrat na Štajerskem 386 nemških in 161 nemško-slovenskih šol.

Z národnega stališča je bil 18. avg. 1855. l. sklenjen konkordat za slovensko-štajersko šolstvo prav primeren, ker so bile vse notranje šolske zadeve duhovščini izročene. Ta pa je bila pod vodstvom národnega biskupa Slomška, kateri se je nezmerno veliko za šolstvo trudil, tudi po večem národna, in je torej pospeševala slovenski jezik v ljudskih šolah malega Štajera. Za izobraževanje učiteljev za slovenski Štajer so bili enoletni tečajji na glavnih šolah v Celji in Mariboru. Za štajersko šolstvo in tudi za prospeh njega slovenskega značaja ima zasluge še zdaj v pokoju v Gradci živeči slavni matematiker in pisatelj najboljših matematičnih in računskih knjig dr. Franc vitez Močnik (roj l. 1814. v Cerknem na Goriškem). Ko je bil še na Kranjskem, je okoli l. 1860. pospeševal pri vladí, da smo dobili boljša slovenska berila za ljudske šole.

Do leta 1868. in 1869. so veljale stare šolske postave, tako znana „Politische Schulverfassung“ tudi za Štajersko. V teh letih in l. 1870. so prišle na svitlo na Štajerskem in na Avstrijskem sploh nove državne in deželne šolske postave; na podlogi teh začelo se je novo šolsko življenje, na enej strani na korist národnemu in duševnem razvijanju štajerskih Slovencev, na drugej strani so pa hoteli vladni šolniki na podlogi teh postav in s pomočjo šol prav v obilni meri nemščino razširjevati. Temu so se zlasti protivila nekatera národna učiteljska društva, posebno „Učiteljsko društvo za slovenski Štajer“ (osnovano l. 1874. s sedežem v Ljutomeru), in slovenski listi, zlasti šolski časopis „Slovenski učitelj“ (izhajal v Mariboru od l. 1873. — 1878.). Leta 1880. je začel v Celji izhajati slovenski šolski časnik „Popotnik“, ki zdaj že 2. leto v Mariboru izhaja.

Nekaj o zemlji, luni in solncu.

Dvogovor. Spisal J. B.

I.

A. Če se po zemlji okrog sebe oziramo, kakšna se nam zdí površina zemlje?

B. Površina zemlje se nam kaže kot velika ravan, na kateri se razprostirajo gore, doline, vode i. t. d.

A. Dobro! Ako kdo stoji na kakem okroglem griču (holmcu, hribčku), ter zrè v dolino, ali vidi človeka na grič stopajočega, precej vsega? Kaj vidi najprve? Kaj še le potem?

B. Najprve vidi njegovo glavo, potem še le njegov život.

A. Kakšno površino pa ima omenjeni grič?

B. Površina tega griča je okrogla.

A. Če stojimo na morskem bregu, kjer imamo prav lepo priložnost opazovati površino zemlje, ter si ogledujemo ladjo, katera se obrežju približuje, vidimo najprve jadernik, potem gornji del ladje in pozneje še le vso ladjo. Kakšno površino ima torej naša zemlja?

B. Potem ima naša zemlja okroglo površino.